

**Piotr WODARSKI¹, Jacek JURKOJC¹, Robert MICHNIK¹, Andrzej BIENIEK¹,
Marek GZIK¹**

¹Katedra Biomechatroniki, Politechnika Śląska, Zabrze

WYZNACZANIE OBCIĄŻEŃ UKŁADU SZKIELETOWO- MIĘŚNIOWEGO W STAWACH KOŃCZYN GÓRNYCH PODCZAS WYKONYWANIA CZYNNOŚCI DIAGNOSTYCZNYCH

Streszczenie: W przeprowadzonych badaniach wykorzystano narzędzie inżynierskie jakie stanowi identyfikacja obciążeń w układzie mięśniowo-szkieletowym do diagnostyki osób z problemami neurologicznymi w obrębie kończyn górnych. Diagnostykę przeprowadzono w odniesieniu do wyników dla grupy 23 osób zdrowych. Obliczenia modelowe przeprowadzono z wykorzystaniem oprogramowania AnyBody i zweryfikowanego modelu Free Posture Move.

Słowa kluczowe: kończyna górna, modelowanie, Anybody

1. WSTĘP

Analiza przebiegów wartości kątów anatomicznych w stawach kończyny górnej, podczas oceny stopnia niepełnosprawności, może zostać wzbogacona o proces identyfikacji wartości sił generowanych przez mięśnie oraz reakcji w stawach. Zarejestrowana baza danych kinematycznych, może posłużyć jako dane użyteczne w procesie modelowania obciążeń układu szkieletowo-mięśniowego, w tym w szczególności aktywności wybranych mięśni. Przegląd literatury w oparciu o badania Świtońskiego [1], Moreckiego [2,3], Tejszerskiej [4], Jurkojcia [5], Holtzbaur [6], Pennestri [7], Michnika [8] i innych, w temacie zastosowania biomechanicznych metod wspomagania procesów rehabilitacji osób z problemami neurologicznymi, pozwala na zakwalifikowanie modelowania inżynierskiego do metod wspomagających proces diagnozowania układu ruchu człowieka. Słuszna wydaje się więc metoda modelowania inżynierskiego z wykorzystaniem optymalizacji w procesach identyfikacji sił mięśniowych [8,9,10].

2. CEL BADAŃ

Celem badań jest ocena obciążeń występujących w stawach kończyn górnych podczas wykonywania czynności fizjoterapeutycznych przez osoby zdrowe oraz pacjentów. W badaniach wykorzystano metody modelowania z użyciem optymalizacji statycznej.

3. METODYKA BADAŃ

Przygotowanie normy obciążeń układu mięśniowo-szkieletowego wymaga opracowania wzorca poprawnie wykonywanych ruchów dla zaprojektowanych aplikacji. Do wzorca mogą zostać odniesione wyniki badań osób z deficytami ruchowymi.

Charakterystyka badanej grupy

Charakterystyka badanej grupy obejmuje dane 23 osób zdrowych (10 kobiet: k1-k10 i 13 mężczyzn: m1-m13) oraz dane 2 osób z dysfunkcjami w obrębie kończyn górnych (p1, p2) wykonujących wyselekcjonowane ćwiczenia. Badane osoby zdrowe nie posiadały jakichkolwiek obserwowalnych i zdiagnozowanych defektów w obrębie narządu ruchu. Charakterystykę grupy 23 badanych osób oraz pacjentów przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Charakterystyka 23 osób zdrowych oraz pacjentów wykonujących wyselekcjonowane ćwiczenia

	wiek	masa [kg]	wzrost [cm]	BMI*
Średnia dla badanej grupy 23 osób	23,35	66,00	175,87	21,23
Odch. std. dla badanej grupy 23 osób	1,37	11,76	9,48	2,61
p1	17	54	167	19,4
P2	41	72	176	23,2

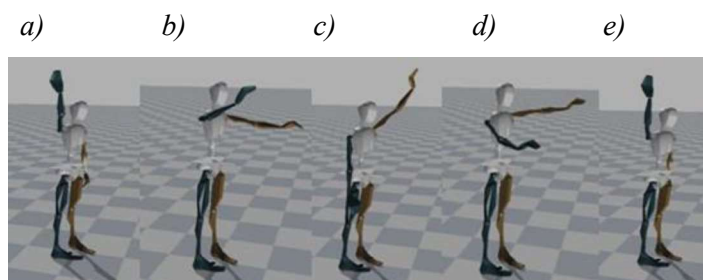
*BMI - Body Mass Index

Informacja o występującej dysfunkcji ruchowej dla pacjenta pierwszego obejmuje dysfunkcję lewej kończyny górnej, wynikającą z nieprawidłowego działania układu szkieletowo-mięśniowego, na skutek urazu mechanicznego nerwów obwodowych w obrębie kończyny lewej (uszkodzony min. nerw promieniowy i łokciowy). Kończyna prawa jest sprawna. Pacjent wykazuje problemy z wykonywaniem ruchów w obrębie lewego stawu nadgarstkowego oraz lewego stawu łokciowego. Ruch w tych stawach jest ograniczony, w skrajnych przypadkach sprawia ból. Pacjent drugi doznał uszkodzenia górnej części splotu ramiennego kończyny lewej. Kończyna prawa jest sprawna. Pacjent wykazuje trudności w wykonywaniu ruchów kończyną lewą oraz posiada niewielkie ograniczenia ruchowe w obrębie lewego stawu łokciowego.

Selekcja wykonywanych podczas badań czynności

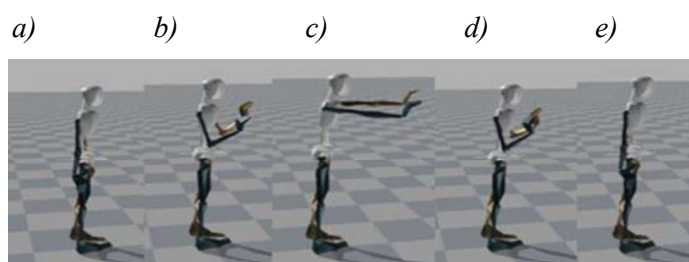
Po konsultacji z fizjoterapeutami dokonano selekcji wykonywanych podczas badań czynności ruchowych. Z pośród wykonywanych przez pacjentów ćwiczeń rehabilitacyjnych, jako część codziennej terapii klinicznej oraz ćwiczeń służących diagnostyce aktywności mięśni w obrębie kończyn górnych nawiązujących do zadań grafomotoryki dużej, wybrano dwie sekwencje ruchowe.

Pierwsza sekwencja ruchowa polega na powolnym, przemiennym unoszeniu kończyn górnych i opuszczaniu (poprzez zginanie/prostowanie kończyny w stawie ramiennym). Ćwicząca osoba staje w pozycji wejściowej z uniesioną jedną kończyną górną (przyjęto, że jest to kończyna prawa) jak na rys. 1a, a następnie wykonuje ruch kończyną prawą w dół, przy jednoczesnym ruchu kończyny lewej w górę zgodnie z rys. 1b, aż do osiągnięcia pozycji z rys. 1c. Następnie po chwili przerwy czynność jest powtarzana analogicznie dla odpowiednich kończyn zgodnie z fazą przejściową z rys. 1d, aż do osiągnięcia pozycji wejściowej z rys. 1e.

Rys. 1. Pierwsza sekwencja ruchowa

Druga sekwencja ruchowa polega na powolnym uniesieniu kończyny górnej ruchem symulującym wypychanie przedmiotu. Ćwiczenie rozpoczyna się w pozycji wejściowej jak na rys. 2a, następnie wykonane jest zgięcie w stawie łokciowym przy niewielkim unoszeniu ręki i przedramienia w sposób pokazany na rys. 2b. Następnym etapem jest wypchnięcie kończyny do przodu, aż do osiągnięcia pozycji z rys. 2c. Kolejno następuje kilkusekundowa przerwa i wykonując sekwencje powrotną poprzez fazę z rys. 2c i 2d uzyskując fazę z rys. 2e.

Rys. 2. Druga sekwencja ruchowa

Selekcja mierzonych wielkości

W ramach przeprowadzonych badań, dla 23 badanych osób zdrowych i osób z dysfunkcją ruchową w obrębie kończyn górnych, z wykorzystaniem inercyjnego systemu do przestrzennej analizy ruchu MVNBiomech firmy Xsens, podobnie jak w badaniach [9], dokonano pomiarów wielkości kinematycznych każdej z wyselekcjonowanych czynności ruchowych. Zarejestrowano następujące wartości kątów w stawach dla kolejnych chwil czasowych, dla obydwu kończyn górnych: w stawie ramiennym (zginanie/prostowanie, odwodzenie/przywodzenie, rotacja wewnętrzna/rotacja zewnętrzna), w stawie łokciowym (zginanie/prostowanie, pronacja/supinacja) oraz w stawie nadgarstkowym (zginanie dłoniowe/grzbietowe, przywodzenie łokciowe/odwodzenie promieniowe)

Badania modelowe

Zarejestrowane wielkości kinematyczne przetransformowano do dostępnego na rynku oprogramowania AnyBody. Oprogramowanie umożliwia obliczenie obciążeń układu szkieletowo-mięśniowego dla zadanych wielkości kinematycznych. Wybrany model Free Posture Move odzwierciedla indywidualne, zarejestrowane trajektorie ruchów na podstawie zadanych wielkości dla każdego ze stawów kończyny górnej. Model umożliwia wyznaczanie: czasowych wartości sił generowanych przez poszczególne mięśnie, ich poziom aktywacji, generowana moc, wartości momentów sił względem stawów oraz reakcji w stawach.

Identyfikacja obciążeń układu szkieletowo-mięśniowego, w wykorzystanym modelu, odbywa się zgodnie z metodyką optymalizacji statycznej, przy zastosowaniu funkcji celu zakładającej minimalizację sumy sześcianów sił mięśniowych. Szczegółowe informacje na temat zastosowanego modelu oraz na temat jego weryfikacji można znaleźć w publikacjach [11,12].

Utworzono zindywidualizowane modele dla każdej z badanych osób oraz wykonano czasochłonne obliczenia wyznaczając momenty sił względem stawów, reakcje w stawach dla każdej z wykonywanych sekwencji ruchowych dla stawów: ramiennego, łokciowego i nadgarstkowego.

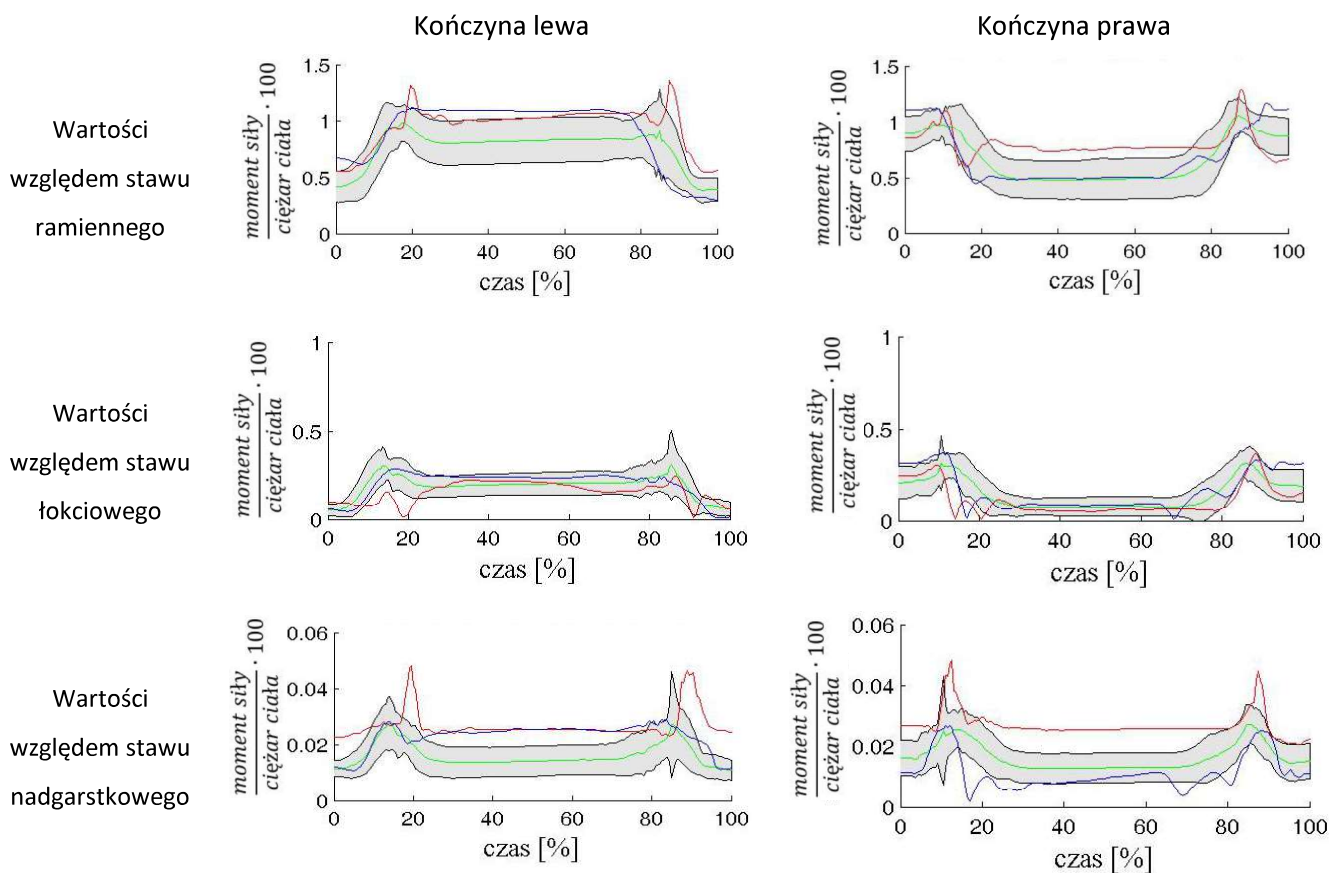
W celu określenia normy odniesienia obliczono wartość średnią i odchylenie standardowe dla grupy badanych osób zdrowych. Dla każdej chwili czasowej do wartości średniej dodano i odjęto wartość odchylenia standardowego tworząc zakres przyjęty jako zakres kątowy poprawnie wykonanej sekwencji ruchowej. Wyniki dla osób z deficytem ruchowym odniesiono do przyjętej normy.

4. WYNIKI

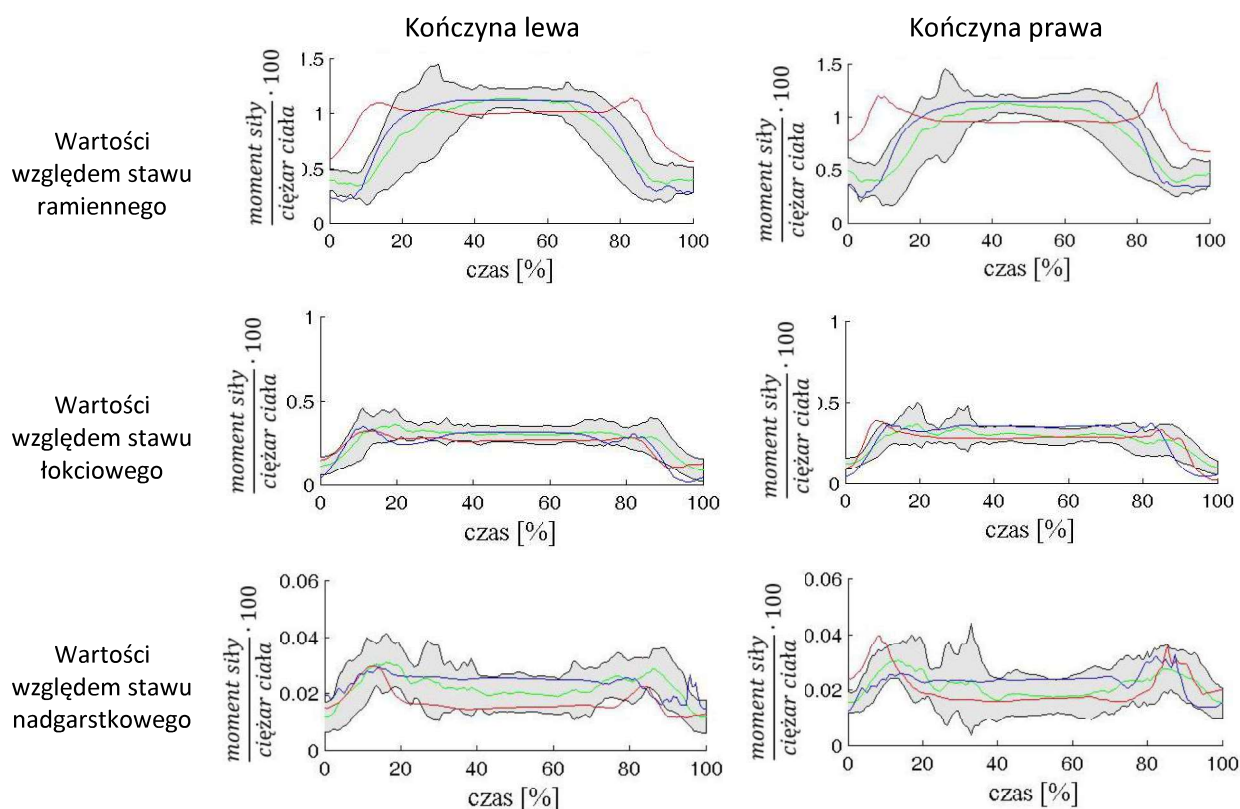
Wartości momentów sił mięśniowych względem stawów, obliczone dla badanych osób z dysfunkcjami kończyn górnych, dla pierwszej i drugiej sekwencji ruchowej porównane z obliczonym dla osób zdrowych zakresem przedstawiają rys. 3 i rys. 4. Dla badanych osób wyznaczone przebiegi momentów sił mięśniowych względem stawów odniesiono do ciężaru ciała

Dla wszystkich poniższych wykresów kolorem czerwonym zaznaczono wartości dla pierwszego pacjenta, a kolorem niebieskim dla pacjenta drugiego (kolorem zielonym zaznaczono wartość uśrednioną dla grupy osób zdrowych). Za skalę czasu przyjęto procent całego ruchu.

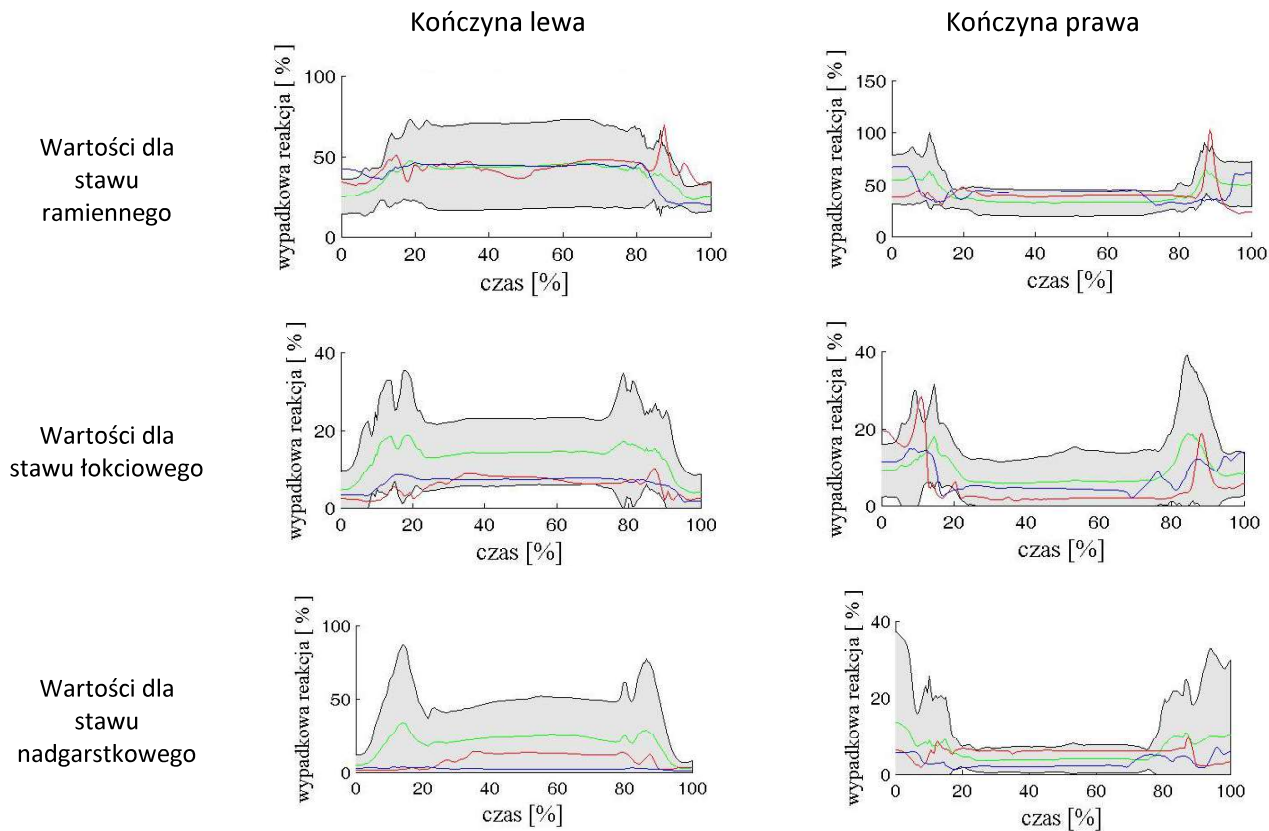
Wartości wypadkowych reakcji w stawach obliczone dla badanych osób z dysfunkcjami kończyn górnych dla pierwszej i drugiej sekwencji ruchowej w porównaniu z wynikami dla osób zdrowych przedstawiają rys. 5 i rys. 6. Wyniki reakcji odniesiono do ciężaru badanych osób.

Rys. 3. Wypadkowe uśrednione momenty sił względem stawów kończyny górnej dla badanych pacjentów w odniesieniu do grupy osób zdrowych dla pierwszej sekwencji ruchowej

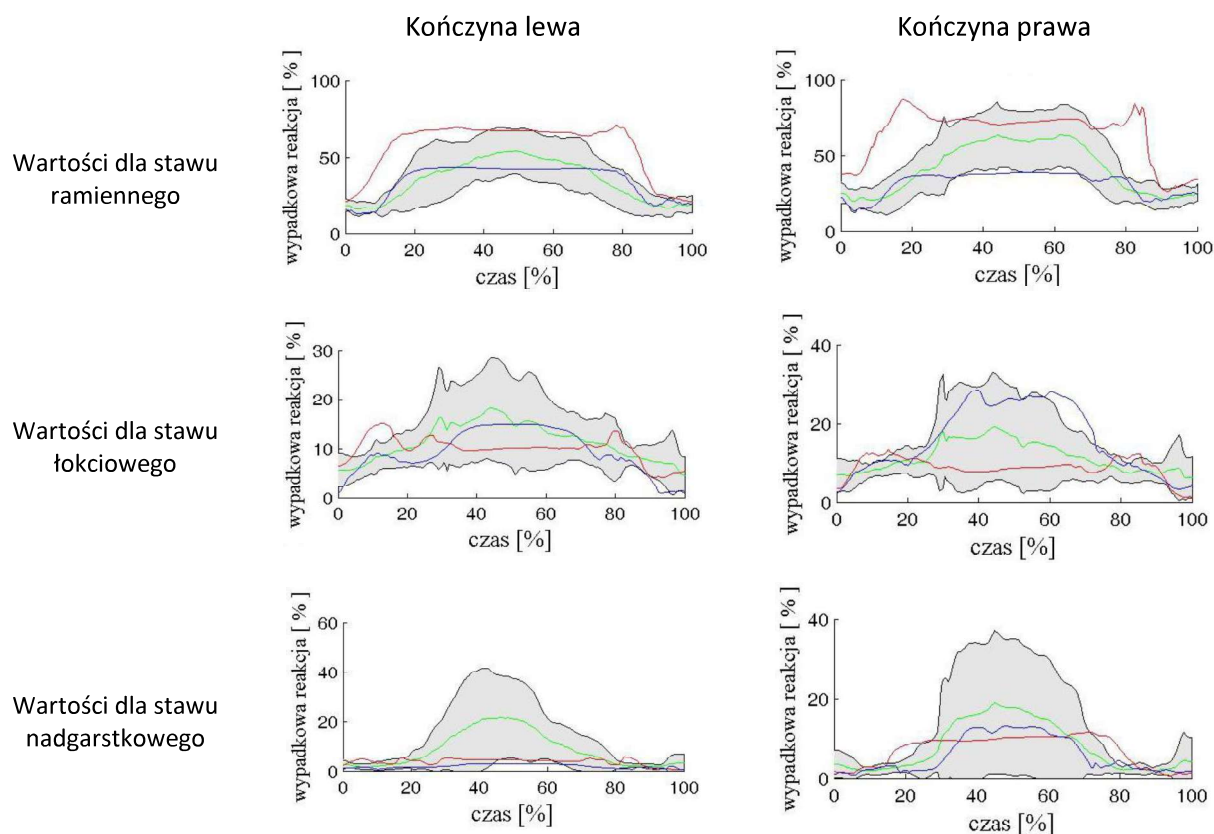

Rys. 4. Wypadkowe uśrednione momenty sił względem stawów kończyny górnej dla badanych pacjentów w odniesieniu do grupy osób zdrowych dla drugiej sekwencji ruchowej

Rys. 5. Wypadkowe reakcje obliczone w stawach kończyny górnej dla grupy badanych pacjentów w odniesieniu do grupy osób zdrowych dla pierwszej sekwencji ruchowej

Rys. 6. Wypadkowe reakcje obliczone w stawach kończyny górnej dla grupy badanych pacjentów w odniesieniu do grupy osób zdrowych dla drugiej sekwencji ruchowej

5. Dyskusja wyników

Obliczenia wielkości dynamicznych przeprowadzono z wykorzystaniem optymalizacji statycznej z wykorzystaniem zmierzonych wielkości kinematycznych. Podobnie jak w badaniach Murray [13] wielkości te stanowiły bazę danych wejściowych do kolejnych obliczeń. Obliczenia modelowe przeprowadzono dla grupy osób zdrowych oraz dla pacjentów p1 i p2.

Dla pierwszej sekwencji ruchowej, dla grupy osób zdrowych, przebiegi momentów sił mięśniowych wykazują charakter szybkiej zmiany wartości w początkowej i końcowej fazie ruchu. Dla kończyny lewej jest to wzrost, a dla prawej spadek wartości spowodowane unoszeniem i opadaniem kończyny. Zgięcie kończyny górnej w stawie ramiennym powoduje zmianę położenia środka ciężkości kończyny względem tego stawu, a tym samym zwiększenie momentu siły zewnętrznej pochodzącej od środka ciężkości względem tego stawu. Charakterystyczne dla sekwencji pierwszej jest to, że zmiana wypadkowego momentu sił jest największa w stawie ramiennym. Na wykresach można zaobserwować również chwilowy wzrost wartości w około 15% i 85% czasu trwania ruchu. Prawdopodobnie jest on zależny od szybkości wykonywania ruchu i wynika z bezwładności kończyny. Odpowiadające wyznaczonym momentom sił względem stawów wypadkowe reakcje wykazują również wzrost wartości w tych obszarach (o min. 20% dla stawu ramennego i nadgarstkowego i min. 15% dla stawu łokciowego). Dla drugiej sekwencji ruchowej podobne zmiany zaobserwowano w przypadku wykresów momentów sił względem stawów, niemniej jednak dla odpowiadających im reakcji w stawach wykresy nie wykazują tak znaczących zmian na początku i na końcu ruchu (zmiany wartości dla stawu łokciowego i nadgarstkowego nie przekraczają 10%, natomiast dla stawu ramennego 15%).

Wyniki obliczeń wypadkowych reakcji w stawach kończyny górnej mogą zostać odniesione do wyników obliczeń uzyskiwanych w literaturze, w badaniach m.in. Bergmana [14], Nikooyan [15] i Tejszerskiej [16] dla czynności dnia codziennego. Dla przyjętych i zaimplementowanych w opracowanym systemie sekwencji ruchowych możliwe jest wykorzystanie wyników pomiarów Bergmana [14], które wskazują na maksymalne uzyskiwane wartości reakcji w stawie ramiennym dla pierwszej sekwencji ruchowej. Dla sekwencji wykonywanej wolno wartości maksymalne wynoszą 125% ciężaru ciała, a wykonywanej szybko 145% ciężaru ciała. Typowe wartości to 85%-100% ciężaru ciała. Dla badań modelowych Nikooyan [15] wyniki te są nieznacznie niższe i osiągają wartość 65% masy ciała. Porównanie uzyskanych wyników wypadkowych reakcji w stawach pozwala na określenie, iż maksymalne uśrednione wyniki dla grupy osób zdrowych w stawie ramiennym są zbliżone do wyników uzyskanych w badaniach modelowych i można zinterpretować je jako prawidłowe uzyskane dla tego stawu wartości obciążeń, nie wskazujące na niepełnosprawność w obrębie stawu ramiennego. Nieco inna sytuacja występuje u pacjentów, gdzie wartości reakcji dla pierwszej porównywanej sekwencji wynoszą 102% (p1) i 68% (p2) dla kończyny zdrowej oraz 70% (p1) i 46% (p2) dla kończyny z dysfunkcją. Mniejsza wartość tej wypadkowej reakcji dla kończyny z dysfunkcją ruchową, w szczególności dla pacjenta p2, może wskazywać na niepełnosprawność tej kończyny.

Kolejnym etapem w ocenie obciążeń występujących w kończynach górnych na podstawie obliczeń modelowych jest porównanie wyników uzyskanych dla pacjentów z przyjętym wzorcem analizowanych wielkości. Analizując wyniki na rys. 3 i rys. 4, dla pacjenta p2 wartości wypadkowych momentów sił względem stawów dla pierwszej i drugiej sekwencji ruchowej mieszczą się w większości w przyjętym wzorcu z największymi różnicami w stawie nadgarstkowym. Dla pacjenta p1 kształt obliczonych trajektorii przypomina wzorzec, ale uzyskiwane wielkości są większe aniżeli u osób zdrowych, przekraczają przyjęte normy. Szczególnie jest to widoczne w połowie pierwszej i połowie drugiej fazy ruchu tj. dla chwili około 15% ruchu i 85% ruchu. Maksymalne różnice na poziomie 0,25% m zaobserwowano dla pierwszej sekwencji ruchowej i mogą one być spowodowane chwilowym wzrostem prędkości kątowych wykonywanych ruchów, co jest charakterystyczne dla wyselekcjonowanych czynności ruchowych.

Podobnych wniosków dostarcza analiza wypadkowych reakcji w stawach przedstawiona na rys. 5 i rys. 6. Dla wykresów reakcji można zaobserwować różnice uzyskiwanych wartości pomiędzy kończyną zdrową i niedowładną. Dla kończyny zdrowej (prawej) wartości dla pacjentów oraz wartości przyjęte jako norma, osiągają od kilkunastu do kilkudziesięciu procent ciężaru ciała, dla każdej obliczanej w trzech stawach reakcji, w przypadku obydwu sekwencji ruchowych (wyjątek stanowi wartość dla stawu nadgarstkowego pierwszej sekwencji ruchowej, która nie odgrywa w tym ruchu znaczącej roli). Dla pierwszej sekwencji ruchowej, dla kończyn z niedowładem zaobserwowano wysokie reakcje tylko dla jednego z analizowanych stawów (dla stawu ramiennego). Dla pozostałych stawów wartości te są bardzo małe, a trajektorie wypadkowych reakcji płaskie (bliskie linii zera).

6. WNIOSKI

Analiza wielkości dynamicznych (reakcji i momentów względem stawów) jakie stanowią obciążenia w układzie mięśniowo – szkieletowym stanowi próbę określenia obciążeń występujących w kończynie górnej dla osób z problemami neurologicznymi. Dla lekarzy i fizjoterapeutów może być narzędziem, które dostarcza informacji na temat nieprawidłowości w funkcjonowaniu mięśni i stawów na podstawie różnic uzyskiwanych

wartości obciążeń w stawach dla prawidłowo i nieprawidłowo wykonanych sekwencji ruchowych.

Opracowana metodyka pomiarów pozwoliła na przeprowadzenie badań osób zdrowych oraz pacjentów z dysfunkcjami ruchowymi w obrębie kończyn górnych. Wyniki mogą być wykorzystane do wspomagania diagnostyki oraz mogą stanowić źródło informacji odnośnie biomechaniki kończyn górnych.

LITERATURA

- [1] Świtoński E., Guzik-Kopyto A.: Biomechanika kończyny górnej,(w:) Biomechanika narządu ruchu człowieka, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji, PIB, s. 241-324, Radom, 2011.
- [2] Morecki A., Ekiel J., Fidelus K.: Bionika ruchu. PWN, Warszawa 1976.
- [3] Morecki A., Knapczyk J., Kędzior K.: Teoria mechanizmów i manipulatorów. Podstawy i przykłady zastosowań w praktyce., Wydawnictwo Naukowo Techniczne, Warszawa 2002.
- [4] Tejszerska D., Świtoński E., Gzik M. (Praca zbiorowa): Biomechanika narządu ruchu człowieka, Katedra Mechaniki Stosowanej, Wydział Mechaniczny Technologiczny, Politechnika Śląska, Współpraca wydawnicza: Instytut Technologii Eksploatacji - PIB, Radom, 2011.
- [5] Hajok J., Jurkojć J., Wodarski P., Bieniek A., Gzik M.: Parametry kinematyczne wybranych wzorcowych sekwencji ruchowych wykorzystywanych w terapii klinicznej, Konferencja Naukowa „Majówka Młodych Biomechaników” im. prof. Dagmary Tejszerskiej, materiały konferencyjne, Ustroń 8-10 Maja 2015, s. 49-50.
- [6] Holzbaur K.R.S., Murray W.M., Delp S.I.: A Model of the Upper Extremity for Simulating Musculoskeletal Surgery and Analyzing Neuromuscular Control, *Annals of Biomedical Engineering*, vol. 33, no. 6, 2005, p. 829–840.
- [7] Pennestri E., Stefanelli R., Valentini P.P., Vita L.: Virtual musculo-skeletal model for the biomechanical analysis of the upper limb, Elsevier, *Journal of Biomechanics*, vol. 40, 2007, p. 1350–1361.
- [8] Michnik R.: Badania modelowe i doświadczalne chodu człowieka w aspekcie procesu jego rehabilitacji, Katedra Biomechatroniki w Zabrze, Instytut Technologii Eksploatacji – PIB w Radomiu, 2013.
- [9] Łysoń B., Kwacz M., Błażkiewicz M., Wit A.: Symulacja sił mięśniowych podczas pchnięcia kulą, *Aktualne Problemy Biomechaniki*, zeszyt nr 9, 2015, s. 73-78.
- [10] Guzik-Kopyto A., Wodarski P., Piecko M.: Analiza kinematyki kończyny górnej podczas gry na skrzypcach, *Aktualne Problemy Biomechaniki*, zeszyt nr 8, 2014, s. 27-32.
- [11] Guzik-Kopyto A., Michnik R., Wodarski P., Chuchnowska I.: Determination of loads in the joints of the upper limb during activities of daily living, *Information Technologies in medicine*, 5th International Conference, ITIB 2016 Kamień Śląski, Poland, June 20-22, Proceedings, Springer, vol. 2, 2016, p. 99-108.
- [12] Guzik-Kopyto A., Michnik R., Wodarski P., Gzik M., Bieniek A.: Wyznaczanie obciążeń w układzie szkieletowo-mięśniowym kończyny górnej na podstawie badań kinematyki z wykorzystaniem inercyjnego systemu pomiarowego, *Modelowanie Inżynierskie*, nr 53, 2015, s. 62-69.
- [13] Murray I.A., Johnson G.R.: A study of the external forces and moments at the shoulder and elbow while performing every day tasks, Elsevier, *Clinical Biomechanics*, vol. 19, 2004, p. 586–594.

- [14] Bergmann G., Graichen F., Bender A., Rohlmann A., Halder A., Beier A., Westerhoff P.: In vivo gleno-humeral joint loads during forward flexion and abduction, *Jurnal of Biomechanics*, vol. 44, 2011, p. 1543-1552.
- [15] Nikooyan A.A., Veeger H.E.J., Westerhoff P., Graichen F., Bergmann G., van der Helm F.C.T.: Validation of the Delft Shoulder and Elbow Model using in-vivo glenohumeral joint contact forces, Elsevier, *Journal of Biomechanics*, vol. 43, 2010, p. 3007–3014.
- [16] Tejszerska D., Świtoński E., Gzik M. (Praca zbiorowa): *Biomechanika narządu ruchu człowieka*, Katedra Mechaniki Stosowanej, Wydział Mechaniczny Technologiczny, Politechnika Śląska, Współpraca wydawnicza: Instytut Technologii Eksploatacji - PIB, Radom, 2011.

DETERMINATION OF LOADS OF MUSCULOSKELETAL SYSTEM IN UPPER LIMB JOINTS DURING PERFORMING OF DIAGNOSTIC MOTIONS

Abstract: In this study it was used the engineering tool such as the identification of loads of a muscle-skeletal system to diagnose of people with neurological problems in the upper limbs area. Diagnosis was carried out according to a group of 23 healthy subjects. Model calculations were computed using the Anybody software and using verified Free Posture Move model.